

**ΠΑΝΕΛΛΑΔΙΚΕΣ ΕΞΕΤΑΣΕΙΣ
ΓΕΝΙΚΟΥ ΛΥΚΕΙΟΥ
ΑΡΧΑΙΑ ΠΡΟΣΑΝΑΤΟΛΙΣΜΟΥ
17 ΙΟΥΝΙΟΥ 2020**

ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ

A. ΔΙΔΑΓΜΕΝΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

A1. α.

1. Λάθος

«Αἰ μὲν τοίνυν ἄλλαι ἀρεταὶ καλούμεναι ψυχῆς—οὐκ ἐνοῦσαι πρότερον ὕστερον ἐμποιεῖσθαι ἔθεσι καὶ ἀσκήσεσιν—ἡ δὲ τοῦ φρονῆσαι παντὸς μᾶλλον θειοτέρου τινὸς τυγχάνει»

2. Λάθος

«ἡ δὲ τοῦ φρονῆσαι ὑπὸ δὲ τῆς περιαγωγῆς χρήσιμον τε καὶ ὠφέλιμον καὶ ἄχρηστον αὖ καὶ βλαβερὸν γίγνεται.»

3. Σωστό

«οὐ τοῦ ἐμποιεῖσθαι αὐτῷ τὸ ὄραν, ἀλλ' ὥς ἔχοντι μὲν αὐτό, οὐκ ὀρθῶς δὲ τετραμμένῳ οὐδὲ βλέποντι οἷ ἔδει, τοῦτο διαμηχανήσασθαι.»

β.

1. Η αντωνυμία σφεῖς αναφέρεται στη λέξη ἐπαγγελλόμενοι
2. Η αντωνυμία ᾧ αναφέρεται στη λέξη τὸ ὄργανον

B1.

- Σε αντίθεση με τους ισχυρισμούς των σοφιστών και γενικά των επαγγελματιών της σοφίας ότι η γνώση δεν υπάρχει μέσα στην ψυχή, αλλά αυτοί την τοποθετούν σαν να βάζουν ὄραση σε τυφλούς, ο Πλάτων δεν πιστεύει ότι ο άνθρωπος αποκτά τη γνώση ως πληροφορία που λαμβάνει χώρα έξωθεν, αλλά ότι την ανακαλύπτει και την παράγει μέσα του.
- Ο φιλόσοφος υποστηρίζει ότι η γνώση και η παιδεία οφείλει να έχει πάντα καθολικό χαρακτήρα. Ο άνθρωπος πρέπει να επιτύχει την πλήρη μεταστροφή της ὅλης ύπαρξής του προς την αλήθεια, την Ἰδέα και την ὑψιστή ιδέα του Αγαθού. Ὅπως, λοιπόν, για να δούμε κάτι πρέπει να στρέψουμε ὅλο μας το σώμα και ὄχι μόνο τα μάτια, ἔτσι και η ψυχή, για να φτάσει στην ουσία, στο αληθινά υπαρκτό, εἰς τὸ ὄν καὶ τοῦ ὄντος τὸ φανότατον, πρέπει να κατευθυνθεῖ ολοκληρωτικά προς το Αγαθό.
- Το επίθετο ὁ φανός, -ῆ, -όν σημαίνει ο φωτεινός, ο λαμπρός. Η φράση τοῦ ὄντος τὸ φανότατον αναφέρεται στο Αγαθόν, τη θεία γνώση, τη μία και αναλλοίωτη αλήθεια, που απαλλάσσει τους ανθρώπους ἀπὸ τὸ σκοτὸς της πλάνης και της ἀμάθειας και τον φθαρτὸ και ψευδῆ κόσμον των αισθήσεων. Ο Πλάτων συνηθίζει, μάλιστα, να χρησιμοποιεῖ την αντίθεση ἀνάμεσα στο φως και το σκοτάδι, η οποία λειτουργεῖ συμβολικά για να δηλώσει την αντίθεση παιδείας – ἀπαιδευσίας (ἐλλειψη παιδείας).

- Όσον αφορά ειδικά τὸ ὄν, θα κατανοήσουμε καλύτερα αυτήν την ουσιαστικοποιημένη μετοχή του εἰμί, αν σκεφτούμε ότι αποδίδει την υπαρκτική σημασία του ρήματος. Το ὄν είναι το υπαρκτό. Ο φιλόσοφος ταυτίζει το αληθινά υπαρκτό με το αγαθό, ακριβέστερα με την Ιδέα του Αγαθού. Η αναζήτηση του αληθινά υπαρκτού αποτέλεσε εξ'αρχῆς για τη φιλοσοφία μέγα ερώτημα, το λεγόμενο οντολογικό ερώτημα: τὸ πάλαι τε καὶ νῦν καὶ αἰεὶ ζητούμενον καὶ αἰεὶ ἀπορούμενον, τί τὸ ὄν (Αριστοτέλης, Μετὰ τὰ φυσικά 1028b2-4). Αυτό, λοιπόν, που υπάρχει πραγματικά είναι μόνο οι Ιδέες, ὄχι τα αισθητά.
- Η λέξη περιαγωγή σημαίνει μεταστροφή και έχει φιλοσοφική βαρύτητα, διότι δείχνει πως η γνώση και η παιδεία, καθώς στρέφεται στον κόσμο, οφείλει να έχει πάντα καθολικό χαρακτήρα, ὅπως προαναφέρθηκε, και να μην εξαντλείται σε προσέγγιση από μία επιμέρους οπτική γωνία. Στο ίδιο πλαίσιο εντάσσεται και η προηγούμενη χρήση του δεοντολογικού ρηματικού επιθέτου περιακτέον, το οποίο ὅμως δεν προτρέπει απλῶς σε μια ευρύτερη θέαση, αλλά αποβλέπει σε μια μεταστροφή της ψυχῆς από τον κόσμο των αισθήσεων προς τον κόσμο των Ιδεών. Πρόκειται, ὅπως και στην περίπτωση της παιδείας, για μια στροφή ὅλης της ὑπαρξῆς προς τον «ἥλιο», προς το αγαθό – για μια επώδυνη πορεία. Λίγο παρακάτω (521d) ο Πλάτων θα ονομάσει την άνοδο της ψυχῆς προς τὸ ὄντως ὄν, «μεταστροφή/επιστροφή της ψυχῆς από μια νυχτερινή μέρα στην αληθινή μέρα» – και αυτή είναι η «αληθινή φιλοσοφία».
- Ανακεφαλαιωτικά, η παιδεία είναι αναγκαία για την ψυχή και τον πολίτη: αφυπνίζει την ψυχή για να μάθει αυτό που ἤδη γνωρίζει (από την πρότερη ζωή της στον υπερουράνιο τόπο). Είναι η περιαγωγή της ψυχῆς από τα αισθητά στα νοητά, από τα πάθη στην αρετή, από τη φύση στις Ιδέες. Δεν είναι απλῶς μάθηση, αλλά μεταστροφή της ὅλης ὑπαρξῆς. Η ανατροφή, η διαπαιδαγώγηση, η «Ιθάκη» για την εύρεση της αλήθειας, ξεπερνώντας κάθε είδους ψευδαισθήσεις, αμάθειες και σκοταδισμούς, αποτελούν τα σημαντικά εχέγγυα που θα βοηθήσουν τον άνθρωπο να απομακρυνθεί από τη μεταβλητότητα των αισθήσεων και να οδηγηθεί στον ἀθάρτο κόσμο των Ιδεών.

B2.

- Στο συγκεκριμένο χωρίο ο Σωκράτης διατυπώνει την εξής άποψη: οι επαγγελματίες της εκπαίδευσης (σοφιστές) ισχυρίζονται ότι η γνώση δεν υπάρχει μέσα στον άνθρωπο αλλά την τοποθετούν αὐτοί. Στην προηγούμενη περίοδο με αποφατική πρόταση («τὴν παιδείαν οὐχ οἶαν τινὲς ἐπαγγελλόμενοι φασιν εἶναι τοιαύτην καὶ εἶναι») γίνεται η ανασκευή των ισχυρισμῶν των σοφιστῶν από το Σωκράτη, δηλαδή παιδεία δεν είναι η τοποθέτηση γνώσεων στην ψυχή του ανθρώπου.
- Ο Πλάτων δεν πιστεύει ότι ο άνθρωπος αποκτά τη γνώση ως πληροφορία που λαμβάνει χώρα ἐξωθεν, αλλά ότι την ανακαλύπτει και την παράγει μέσα του. Γι' αυτό και αυτήν την έντονα βιωματική γνωστική διαδικασία την ονομάζει συμβολικά ἀνάμνησιν. Η τετραπλή χρήση της πρόθεσης ἐν που σημαίνει μέσα (οὐκ ἐνούσης, ἐν, ἐντιθένας, ἐντιθέντες) αισθητοποιεί τον εσωτερικό και βιωματικό χαρακτήρα της γνώσης.
- Η αναλογία / παρομοίωση που χρησιμοποιεί ο Πλάτων είναι η εξής: οι σοφιστές ισχυρίζονται ότι τοποθετούν τη γνώση μέσα στην ψυχή σαν να βάζουν την ὄραση στα μάτια των τυφλών («οἷον τυφλοῖς ὀφθαλμοῖς ὄψιν ἐντιθέντες»). Μέσω αυτής της αναλογίας δίνει μια οικεία εικόνα στους αναγνώστες (ὄραση στα μάτια των τυφλών) για να γίνει πιο εύληπτη η θέση του για την παιδεία. Ἐμμεσα επικρίνει τους επαγγελματίες της εκπαίδευσης για την εγκυρότητα των ισχυρισμῶν τους εφόσον μέσω της αναλογίας/παρομοίωσης διαφαίνεται ότι η τοποθέτηση της γνώσης στην ψυχή του ανθρώπου είναι αδύνατη αν δεν υπάρχουν εγγενή στοιχεία σ' αυτήν (ὅπως αδύνατον είναι και το να δει ένας τυφλός). Η πλατωνική παιδαγωγική κινείται στη βάση ὑπαρξῆς

εγγενών στοιχείων μέσα στην ψυχή και συνεπώς δε θεωρεί έργο της να δώσει έτοιμη γνώση στην ψυχή, αλλά να ενεργοποιήσει λανθάνοντα μέσα σ' αυτή στοιχεία.

B3.

1. α. η διαφθορά των νέων
2. γ. ήρθε σε επαφή με τον Πυθαγορισμό
3. β. από αίσθηση καθήκοντος
4. β. κατά την πρώτη δεκαετία μετά τον θάνατο του Σωκράτη
5. γ. τον Πολέμαρχο

B4. α.

φανόν: φάσμα
ανασχέσθαι: ανακωχή
περιακτέον: άξονας
τετραμμένω: ανατροπή
έντιθέντες: παρακαταθήκη
άπόλλυσι: απόλεια

Πλεονάζουν οι λέξεις τρυφερός και απόλυση.

β.

- Πολλοί πρόσφυγες-μετανάστες θεωρούν τον δυτικό κόσμο ως γη της επαγγελίας.
- Ο επιστήμονας, ως πνευματικός άνθρωπος, οφείλει να αποκαλύπτει και να προασπίζεται την αλήθεια.

B5.

Τόσο το κείμενο αναφοράς όσο και το παράλληλο κείμενο προβάλλουν την αξία της παιδείας και τον τρόπο με τον οποίο δημιουργεί τις προϋποθέσεις για την καλύτερευση της ζωής. Η καλλιέργεια της ψυχής και ο αποτελεσματικότερος τρόπος προσέγγισης της γνώσης αποτελούν τα δύο σημεία σύγκλισης των κειμένων.

Αρχικά, ο Δελμούζος θέτει ως πρωταρχικό σκοπό της παιδείας για την καλύτερευση της ζωής του ανθρώπου την καλλιέργεια της ψυχής. Αυτή επιτυγχάνεται μέσω μιας εσωτερικής ωρίμανσης και αδιάκοπης ατομικής προσπάθειας.

Ως μία έντονα βιωματική γνωστική διαδικασία παρουσιάζεται και από τον Πλάτωνα («οὐκ ἐνούσης ἐν τῇ ψυχῇ»). Ο άνθρωπος και για τους δύο διαθέτει τα μέσα και την εσωτερική δύναμη για να το πετύχει. Για τον Πλάτωνα η δύναμη αυτή είναι η διανοητική ικανότητα της φρόνησης που μέσω της περιαγωγής αποβαίνει χρήσιμη και ωφέλιμη («ή δὲ τοῦ φρονῆσαι παντὸς μᾶλλον θειοτέρου ... τῆς περιαγωγῆς χρησιμὸν τε καὶ ὠφέλιμον»), γιατί μόνο έτσι μπορεί να υποτάξει τα πάθη και τις άλογες δυνάμεις της ψυχής. Όμοια και ο Δελμούζος κάνει λόγο για τα γόνιμα στοιχεία, τα διαλεχτά, που όσο περισσότερο καλλιεργούνται τόσο υψώνεται ο άνθρωπος στο ιδανικό εγώ του.

Επιπλέον, και στα δύο κείμενα προβάλλεται έντονα ο ρόλος της παιδείας που κατορθώνει να λυτρώσει και να απεγκλωβίσει τον άνθρωπο από τον κόσμο του γίνεσθαι, δηλαδή από τον αισθητό, παροδικό και ψεύτικο κόσμο που εμμένει στην ύλη («ἐκ τοῦ

σκοτώδους» , «ἐκ τοῦ γιγνομένου») και να τον οδηγήσει στον κόσμο του εἶναι, τον αἰώνιο, νοητό και αληθινό κόσμο όπου θα μπορέσει να θεαθεῖ την ὑψιστη ἀλήθεια, δηλαδή το Ἀγαθό («πρὸς τὸ φανὸν», «ἕως ἂν εἰς τὸ ὄν ... τοῦτο δ' εἶναί φαμεν ἀγαθόν»). Πρόκειται για μια ἐπώδυνη και κοπιαστική διαδικασία που οδηγεῖ σταδιακά τον ἄνθρωπο στην ἀπελευθέρωσή και στην αυτοπραγμάτωσή του.

B. ΑΙΔΙΑΚΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Γ1.

Κι αν κάποιος πάλι με ρωτούσε: Στ' ἀλήθεια, ἀκόμα ισχυρίζεσαι ὅτι πρέπει, αν κάποιος ἀδικεῖ την πόλη, να κάνουμε εἰρήνη και μ' αὐτόν; Δε θα το ἔλεγα: ἀπεναντίας μάλιστα ἐννοῶ ὅτι πολὺ πιο γρήγορα θα τιμωρούσαμε αὐτούς, αν δὲν ἀδικούσαμε κανέναν· γιατί δε θα εἶχαν κανέναν (ὡς) σύμμαχο.

Γ2.

Στο συγκεκριμένο ἀπόσπασμα ο Ξενοφὼν ἀντιπαραθέτει τα ἀγαθὰ της εἰρήνης με τα δεινά του πολέμου σε οικονομικὸ ἐπίπεδο. Ἀρχικὰ λοιπὸν, κάνοντας μία σύντομη ἀναφορά στο παρελθόν της Ἀθήνας, διαπιστώνει πὺς σε καιρὸ εἰρήνης ὑπῆρχε μεγάλη εἰσροή χρημάτων στην πόλη, ἐνὼ σε καιρὸ πολέμου ὅλα αὐτὰ δαπανήθηκαν πλήρως («εὐρήσει γάρ ... καταδαπανηθέντα»). Στη συνέχεια, κρίνοντας ἀπὸ τη σύγχρονή του πραγματικότητα, θεωρεῖ ὅτι ἐξαιτίας του πολέμου πολλὰ ἔσοδα χάθηκαν και ὅσα ἔφτασαν στην πόλη ξοδεύτηκαν σε κάθε εἶδους δαπάνες, ἐνὼ, μόλις ἐπανῆλθε η εἰρήνη στη θάλασσα, και τα ἔσοδα αὐξήθηκαν και ἦταν στη διάθεση τῶν πολιτῶν, για να τα χρησιμοποιήσουν ὡπως ἤθελαν («γνώσεται δ' ... βούλονται»).

Γ3.

α. ἐξέλειπες / εἰσήεις / εἰσήεισθα, καταδαπανῶ.

β. μάλα – μάλιστα, ταχέως / ταχύ – τάχιστα.

γ. τισί, πρόσοδοι, πολῖτα.

Γ4.

α. ἡ εἰρήνην: β' ὅρος σύγκρισης ἐξαρτώμενος ἀπὸ το «κερδαλεώτερον».

ταῦτα: υποκείμενο τῶν ῥημάτων «ἂν κριθεῖη», αττική σύνταξη.

τῶν προσόδων: (ονομαστικός ἐτερόπτωτος προσδιορισμός), γενική διαιρετική στο «πολλάς».

ἄγειν: τελικὸ ἀπαρέμφατο ὡς υποκείμενο του ἀπρόσωπου ῥήματος «χρή».

β. ἀνενεχθέντα: κατηγορηματική μετοχή, ἐξαρτώμενη ἀπὸ το ῥήμα γνώσης / ἀντίληψης «εὐρήσει», ἡ ὁποία ἀναφέρεται στο ἀντικείμενό του «χρήματα».

γ. «πῶς ἂν ἄμεινον ταῦτα κριθεῖη»: δευτερεύουσα ονομαστική πλάγια ἐρωτηματική πρόταση μερικής ἄγνοιας, κρίσης, ὡς ἀντικείμενο του ῥήματος «οὐκ οἶδα».

«ὡς χρή καὶ πρὸς τοῦτον εἰρήνην ἄγειν»: δευτερεύουσα ονομαστική ἐιδική πρόταση, κρίσης, ὡς ἀντικείμενο του ῥήματος «λέγεις».